

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1789 ΚΑΙ ΜΕΤΑ

Δύο ήταν οί λόγοι πού με όδήγησαν νά έκφράσω στόν Πρόεδρο τής 'Ακαδημίας σας τήν έπιθυμία μου νά αναπτύξω τó θέμα τής Προστασίας τών δικαιωμάτων τοῦ πολίτη στη Γαλλία από τήν Έπανάσταση τοῦ 1789 καί μετά, έπιθυμία ή όποία έγινε άποδεκτή.

Ό πρώτος λόγος ήταν νά άπευθυνθῶ σέ σās, κληρονόμους ένός θεσμοῦ εἴκοσι πέντε αἰώνων κι ένός πολιτισμοῦ ό όποῖος επενόησε τίς βασικές έννοιες τοῦ δικαίου, στην εὐγενέστερη καί εὐρύτερη έκφρασή του. Τό δίκαιο άντιτίθεται στην τυφλή βία. Ἡ έλληνική φιλοσοφία, ως βάση τοῦ δικαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ό εκχριστιανισμός τοῦ δικαίου, ή σκέψη τών Βυζαντινῶν νομομαθῶν στοῦ έργο τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ή έπιθυμία γιά συγχώνευση ὄλων τών παραδόσεων στα Βασιλικά, ή δξυδερκῆς σκέψη τών σημερινῶν Ἑλλήνων νομικῶν, προσδίδουν κατ' αὐτόν τόν τρόπο στοῦ δίκαιο μία από τίς πλέον ἐξέχουσες θέσεις στόν πολιτισμό σας.

Ό δεύτερος λόγος όφείλεται στοῦ γεγονός ότι ή τιμή πού μοῦ κάνετε συμπίπτει με τόν έορτασμό τών Διακοσίων Χρόνων τής Γαλλικῆς Έπανάστασης. Κοινή στοῦς δύο λαούς μας εἶναι ή τάση πρὸς τó άφηρημένο, ή όποία προσδίδει στη σκέψη μας οἰκουμενικό χαρακτήρα. Κοινή εἶναι επίσης ή θέλησή τους νά καθιερώσουν τήν ύπεροχή τής ανθρώπινης άξιοπρέπειας εφαρμόζοντας γενικές άρχές πού πηγάζουν από τήν άρχαία έλληνική φιλοσοφία καί τών όποίων ή παρουσία γίνεται ιδιαίτερα αἰσθητή στόν γαλλικό πολιτισμό τοῦ 18ου αἰώνα.

Τό νά μιλήσει κανείς γιά τήν περίφημη Διακήρυξη τών δικαιωμάτων τοῦ 1789 προϋποθέτει άραγε νά βρεθοῦν νέα καί μεγάλα θέματα πρὸς σκέψη; Ἐναμφίβολα, αὐτό άποτελεῖ προνόμιο τών ανθρώπων τοῦ πνεύματος ἔγώ ως νομικός δέν έχω λάβει αὐτή τή χάρη. Ἐπομένως ή όμιλία μου θά περιοριστεῖ στην εξέταση καί μόνο τής προστασίας τών δικαιωμάτων τοῦ πολίτη, από τότε πού ή Διακήρυξη τοῦ 1789 καθιέρωσε τίς μεγάλες άρχές πάνω στις όποῖες ζοῦμε.

Δέν τίθεται θέμα ἐδῶ νά άναφερθῶ στην εἰδική νομοθεσία, εἴτε εἶναι αὐτή πού εφαρμόστηκε κατὰ τήν Τρομοκρατία, εἴτε στις πολλαπλές επαναστάσεις ή περιόδους κρίσης πού έχουμε ζήσει. Οἱ πτυχές αὐτές εἶναι πολὺ γνωστές καί ή όποια άναφορά σέ αὐτές θά επέτρεπε μόνο τή διαπίστωση κατάφορων παραβιάσεων τών δικαιωμάτων τοῦ ανθρώπου. Ἡ ἐκτίμηση πού μποροῦμε νά έχουμε γιά τὰ τραγικά αὐτά γεγονότα εἶναι τόσο προσωπική ὅσο καί πολιτική. Τό μόνο πού ἐπιζητοῦμε εἶναι νά ἐξετάσουμε πώς ή

προστασία τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτη ἐξασφαλίστηκε ἐκτὸς τῶν ταραγμένων περιόδων.

Ἡ Διακήρυξη ἀποτελεῖ ἕναν ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους θεμελίους λίθους στὴν πορεία τῆς εὐρωπαϊκῆς σκέψης πρὸς τὸ Κράτος δικαίου ἔτσι ὅπως τὸ ἀντιλαμπανόμαστε, ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα. Κυρίως οἱ Ἕλληνοφρονες τοῦ 1688 ὅσο καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ μεταξὺ 1776 καὶ 1787, εἶχαν ἐπεξεργαστεῖ κείμενα τὰ ὁποῖα ἐνέπνευσαν ἐν μέρει τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης. Τὸ *Bill of Rights* λειτούργησε κυρίως ὡς ἕνα εἶδος μύθου γιὰ τοὺς Φιλοσόφους τοῦ 18ου αἰώνα, γεγονός πὸ δὲν ἰσχύει γιὰ τὶς ἀμερικανικὲς διακηρύξεις, διότι Γάλλοι καὶ Ἀμερικανοὶ εἶχαν ἤδη ἔρθει σὲ συχνὴ ἐπαφή. Ἐν τούτοις, ἡ γενικὴ ἀντίληψη τῶν ἀμερικανικῶν διακηρύξεων στοχεύει στὴν ἀποτελεσματικὴ προστασία τῶν ιδιαίτερων νομικῶν καταστάσεων, ἐνῶ ἡ γαλλικὴ Διακήρυξη ἀποβλέπει στὴν οἰκουμενικότητα. Ἡ τάση αὐτὴ πρὸς τὸ ἀφηρημένο ἀντιτίθεται στὸν πραγματισμὸ τῶν Ἕλληνων καὶ τῶν Ἀμερικανῶν, καθὼς καὶ στὸν πραγματισμὸ τῆς παραδοσιακῆς μας μοναρχίας.

Τὴν παραμονὴ τῆς Ἐπανάστασης, ἡ παράδοση δὲν ἦταν πλέον ἀρκετὴ γιὰ νὰ χρησιμεύσει ὡς βάση γιὰ τὸ δίκαιο, ἐφ' ὅσον εἶχε τόσο καταπολεμηθεῖ ἀπὸ τοὺς Φιλοσόφους. Οἱ Γάλλοι ἀνακάλυψαν ξαφνικὰ ὅτι δὲν εἶχαν Σύνταγμα. Μέχρι τότε ὅμως εἶχαν πιστέψει ἀκράδαντα τὸ ἀντίθετο, διότι οἱ θεμελιώδεις νόμοι ἦταν μόνο ἐθιμικοί. Ἀποκηρύσσοντας τὸ Ἔθιμο, οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις (*Etats Généraux*) αὐτοανακηρύχτηκαν σύντομα σὲ Συντακτικὴ Συνέλευση. Μεταξὺ τῶν σημαντικῶν κειμένων πὸ ψηφίστηκαν, ἡ Διακήρυξη τῆς 26ης Αὐγούστου 1789 εἶναι, ἴσως, ὅ,τι ἐνδοξότερο ἐπενόησε ἡ Συντακτικὴ Συνέλευση: Εἶναι ταυτόχρονα ἡ καταστροφὴ τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος καὶ ἡ ἴδρυση τῆς νέας πολιτικῆς τάξης. Ἡ κυριαρχία ἐναπόκειται στὸ Ἔθνος καὶ ὄχι πλέον στὸν μονάρχη. Τὴν αὐθαιρεσίαν ἀντικατέστησε τὸ βασιλεῖο τοῦ Νόμου.

Ὁ ἀφηρημένος χαρακτήρας τῆς Διακήρυξης πὸ κατέστησε δυνατὴ τὴν ἐξαιρετικὴ σαφήνεια τοῦ κειμένου, δὲν ἦταν ὡστόσο τόσο διαφορετικὸς – ὅσο συχνὰ θεωρήθηκε – ἀπὸ τὴ νέα μοναρχικὴ φιλοσοφία πὸ ἐπικράτησε μετὰ τὶς βαθεῖς ἀλλαγὲς οἱ ὁποῖες ἐπηρεάσαν τοὺς γαλλικοὺς θεσμούς, ιδιαίτερα μετὰ τὴν ἐνθρόνιση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' τὸ 1774. Μία καὶ μόνο ἀπόδειξη ἀρκεῖ: τὸ Διάταγμα τοῦ Φεβρουαρίου 1776 πὸ συνέταξαν οἱ Τυργκὸ καὶ Ντυπὸν ντὲ Νεμουρ καὶ τὸ ὁποῖο προβλέπει τὴν κατάργηση τῶν συντεχνιῶν. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ ἕναν καθαρὰ τεχνικὸ τομέα, μὲ ἔκπληξη διαπιστώνουμε τὴν ἔκταση τῶν γενικῶν θεωρήσεων πὸ ἀναπτύχθηκαν ἀπὸ τὸν βασιλεῖα στὸ μακροσκελέστατο Προοίμιο, τὸ ὁποῖο βασίζεται στὶς ἀκόλουθες ἐννοιες:

Στὸ ἄτομο καὶ ὄχι στὸ σύνολο ἐπιδίδονται τὰ θεμελιώδη δικαιώματα: ἐλευθερία, ἰσότητα, ἰδιοκτησία. Ἡ λογικὴ θριαμβεύει

ἐπὶ τῆς παράδοσης καὶ τῶν προκαταλήψεων, ἡ φύση προτιμᾶται ἀπὸ τὴν ὑποχρεώσεις τῆς κοινωνίας, οἱ πολιτικοὶ κανόνες πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸ φυσικὸ δίκαιο, ἡ εὐτυχία ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἀγαθοεργία, ἡ πρόοδος θὰ ἀναπτυχθεῖ ἀπαραίτητα ἀμέσως μόλις θὰ ἔχουν ἐξαλειφθεῖ τὰ ἐμπόδια ποὺ μέχρι τότε δὲν ἐπέτρεπαν τὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀτόμου. Καὶ ἂν, παραδοσιακά, οἱ ὑπήκοοι εἶχαν μόνο καθήκοντα, ὁ βασιλεὺς διακηρῦσσει τὰ δικαιώματά τους. Τὸ δικαίωμα στὴν ἐργασία μάλιστα καθιερώνεται ὡς ἀναπαλλοτρίωτο δικαίωμα τῆς ἀνθρωπότητος.

Καθὼς βλέπουμε, ἡ Διακήρυξη τοῦ 1789 δὲν ἀποτελεῖ ρήξη στὴ γαλλικὴ πολιτικὴ σκέψη τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 18ου αἰώνα οὔτε οὐσιαστικὰ οὔτε τυπικά. Ἄν ἡ Διακήρυξη σημαίνει τὴν ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τοῦ παλαιοῦ ἐθιμικοῦ Συντάγματος, ἡ ἴδια ἡ μοναρχία εἶχε συμβάλει στὴν κατάρρευση τῶν ἴδιων τῶν θεμελίων, τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ στερεοτέρων. Τὸ διαπιστώνουμε: ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ εἶχε κατὰ κάποιον τρόπο θελήσει νὰ ἀντικατασταθεῖ ὁ παραδοσιακὸς ἐμπειρισμὸς, ἀρκετὰ παραπλήσιος τοῦ ἐμπειρισμοῦ τῶν Ἀγγλων καὶ τῶν Ἀμερικανῶν, ἀπὸ μίαν ἀφρημένη πολιτικὴ φιλοσοφία, προετοιμάζοντας ἔτσι τὸ ἔργο τῶν μελῶν τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης.

Τὸ νέο δόγμα συνίστατο στὴ διάκριση τῶν τριῶν ἐξουσιῶν. Στὸ Προοίμιο τῆς Διακήρυξης ὡστόσο ἀναφέρονται μόνο ἡ Νομοθετικὴ καὶ ἡ Ἐκτελεστικὴ ἐξουσία. Καμία ἀναφορὰ δὲ γίνεται στὴ Δικαστικὴ ἐξουσία. Ἔτσι ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸ βασικὸ αὐτὸ κείμενο ἡ ἰσορροπία μεταξὺ τῶν ἐξουσιῶν. Ἡ σιγὴ αὐτὴ ἀνήγγειλε τὴν μετὰ τὸ 1789 ἱστορία μας: Τὴν ἱστορία δηλαδὴ μιᾶς διαμάχης μεταξὺ Ἐκτελεστικῆς καὶ Νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἡ Δικαστικὴ ἐξουσία ὑπῆρξε πράγματι μόνο πρὶν τὸ 1789 καὶ ἔχασε τὴ νομικὴ ὑπόστασή της τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1791 διακήρυσσε τὸ περίφημο σύνθημα.

Συνοψίζοντας τὴ σκέψη τους στὸ σύνολό της, μὲ σκοπὸ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ μακροζωία τοῦ ἔργου τους, τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης ἔγραψαν στὸ ἄρθρο 16:

«Κάθε κοινωνία στὴν ὁποία δὲν ἐξασφαλίζονται τὰ δικαιώματα οὔτε καθορίζεται ἡ διάκριση τῶν ἐξουσιῶν, δὲν ἔχει Σύνταγμα».

Δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ διατυπώσει μίαν ἀρχὴ μὲ τρόπο πρὸ κατηγορηματικὸ καὶ ἐπιγραμματικὸ: ἂν δὲν ἐξασφαλίζονται τὰ δικαιώματα, τὸ Κράτος δὲν ἔχει Σύνταγμα. Ἐδῶ βρίσκεται ἀναμφίβολα ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ νέου οικοδομήματος. Μὲ ἄλλα λόγια, οἱ νομικὲς κυρώσεις εἶναι ἐξ ἴσου μὲ τὴ διάκριση τῶν ἐξουσιῶν τὸ ἄλλο δόγμα τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἐπανάστασης. Ἡ κλίση τῶν Γάλλων γιὰ τὴς ἀρχὲς ἔχει συχνὰ γίνεϊ ἀντικείμενο κριτικῆς. Θεωρώντας τὸ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἄποψη, θὰ παρα-

βλέπαμε τὸ σημαντικότερο: τὶς νομικὲς κυρώσεις. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀπαραίτητο νὰ δοῦμε πῶς, κυρίως ἀπὸ δικαιοδοτικὴ καὶ διοικητικὴ σκοπιὰ, ἐπινοήθηκε ἡ προστασία τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτη, ἀρχικὰ κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἐπανάστασης καὶ κατόπιν στὴ διάρκεια τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰώνα. Ἡ γενικὴ ἰδέα ἢ ὁποῖα θὰ διέπει τὶς περαιτέρω ἐξελίξεις, θὰ εἶναι ὅχι τὸ ὅτι παραμελήσαμε τὴν προστασία τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὅτι διατηρήσαμε πέρα ἀπὸ τὴ μεγάλη Ἐπανάστασή μας τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς μοναρχικῆς ἀντίληψης τῆς ἐξουσίας.

Ι. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Στηρίζεται στὴ νέα δικαιοδοτικὴ ὀργάνωση ἢ ὁποῖα ὑπέστη βαθιὲς μεταρρυθμίσεις μεταξὺ 1789 καὶ 1791. Τὸ ἔργο τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀναδιοργάνωση τῶν δικαστηρίων κοινοῦ δικαίου καὶ τὴν κατάργηση τῶν πάσης φύσεως κατ' ἐξίρεση δικαιοδοσιῶν. Στὴ μεταρρύθμιση αὐτὴ κατέληξαν οἱ προσπάθειες τῆς μοναρχίας μεταξὺ 1771 καὶ 1788 καὶ ἡ πραγμάτωση τῶν ἐπιδιώξεων ποὺ ἐκφράζονταν στὰ ὑπομνήματα παραπόνων καθὼς καὶ τῶν ὄρων τῆς Διακήρυξης τῆς 26ης Αὐγούστου.

Δίκαια ἐκθειάστηκε ἡ ἀπλότητα τῆς ὀργάνωσης καὶ ὁ σαφὴς ὀρισμὸς τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν νέων δικαστηρίων. Ἡ πρόοδος ἦταν τεράστια. Μεταξὺ τῶν βασικῶν διατάξεων, δύο ἀξίζει νὰ ὑπογραμμιστοῦν: ὅλοι οἱ δικαστικοὶ λειτουργοὶ εἶναι ἐκλέξιμοι (ἐκτὸς τοῦ βασιλικοῦ Ἐπιτρόπου) γιὰ κάποιο χρονικὸ διάστημα καὶ ἀμετάθετοι, καὶ ὅχι πλέον τιτλοῦχοι θέσεων ποὺ ἀγοράζονταν καὶ κληροδοτοῦνταν. Οἱ ἀποφάσεις θὰ πρέπει νὰ αἰτιολογοῦνται.

Ἡ θετικὴ αὐτὴ ἐντύπωση μειώνεται ἂν ἐξετάσει κανεὶς τὸ σύνολο τῆς μεταρρύθμισης τῶν δικαιοδοτικῶν θεσμῶν. Πράγματι, ἐνῶ ἴδρυσαν τὰ ἀστικά καὶ ποινικὰ δικαστήρια, τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης καθιέρωσαν τὰ διοικητικὰ δικαστήρια μὲ ἓνα πνεῦμα ἀρκετὰ διαφορετικόν. Ἡ αἰτία αὐτῆς τῆς ἀπόκλισης ἔγκειται στὸ γεγονός ὅτι ἡ μοναρχικὴ ἀρχὴ τῆς ἐξουσίας, ἀντίθετα μὲ ὅ,τι πιστεύεται συχνά, παραμένει ἀναλλοίωτη.

Ἡ ἄμεση καὶ κατάφωρη παραβίαση τῆς ἀρχῆς τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν χαρακτῆρα τῆς μεταρρύθμισης, σχετικὰ μὲ τὴν ὁποῖα τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης δὲν ἤξεραν γιὰ καιρὸ τί ἀπόφαση νὰ πάρουν: ἔπρεπε ἄραγε νὰ ἐμπιστευθοῦν τὶς διοικητικὲς διαφορὲς στὴ Δικαστικὴ ἐξουσία, ἢ νὰ τὶς ἀναθέσουν σὲ διοικητικὰ δικαστήρια; Οἱ δισταγμοὶ αὗτοί εἶναι ἰδιαίτερα αἰσθητοὶ κατὰ τὴν ψήφιση τοῦ νόμου τῆς 16ης - 24ης Αὐγούστου 1790: τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης ἐμπιστεύθηκαν στὴ Δικαστικὴ ἐξουσία μόνο τὶς

άρμοδιότητες τῶν πλέον παλαιότερων βασιλικῶν δικαστηρίων. Ἐπομένως ἓνα πολὺ μεγάλο μέρος τῶν διοικητικῶν διαφορῶν δόθηκε στὰ διοικητικὰ δικαστήρια.

Τέλος, ὁ νόμος τῶν 6ης - 7ης καὶ 11ης Σεπτεμβρίου 1790 ψηφίστηκε καὶ ἀνέθεσε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν διοικητικῶν διαφορῶν στὴ Διοίκηση, ἡ ὁποία γινόταν ἔτσι καὶ δικαστῆς καὶ διάδικος. Μία τέτοια ἀπόφαση προκαλεῖ ἐκπληξῆ ἂν τὴν ἀντιπαραθέσει κανεὶς μὲ τὶς ἀρχές τοῦ 1789, ἐντάσσεται ὅμως στὴ θεώρηση τῶν θεσμῶν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος: ἡ λύση ποὺ υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης ἔγκειτο στὴ συνολικὴ μεταβίβαση τῶν προσφάτων δικαιοδοτικῶν ἀρμοδιοτήτων, οἱ κυριότερες τῶν ὁποίων εἶχαν ἀνατεθεῖ ἀπὸ τὸν Λουδοβίκο ΙΔ' στοὺς ἐπιμελητές, δηλαδὴ στὴν ἐνεργὸ διοίκηση. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος διατηρήθηκε στὸν δικαιοδοτικὸ τομέα.

Ἡ γενικὴ δομὴ τοῦ σημερινοῦ συστήματός μας εἶχε πλέον εἰσαχθεῖ. Ἡ ὅλη ἐξέλιξη τοῦ μοναρχικοῦ δικαίου ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνα μέχρι τὸ 1789 εἶχε πλέον καθιερωθεῖ. Τὸ βάρος τῆς παράδοσης παίζει λοιπὸν τεράστιο ρόλο στὴ διαμόρφωση τοῦ γαλλικοῦ δικαιοδοτικοῦ συστήματος. Παρὰ τὴ θέλησή τους νὰ διακόψουν μὲ τὸ παρελθόν, τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης ἐξασφάλισαν ἔτσι τὴ συνέχισή του διατηρώντας ὀρισμένες ἀπὸ τὶς πλέον ἀμφισβητούμενες διατάξεις τοῦ μοναρχικοῦ δικαίου: τὴ σύγχυση τοῦ δικαστικοῦ καὶ τοῦ διοικητικοῦ τομέα, ἡ ὁποία καταδικάζεται στὴ Διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ 1789 μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν. Μόνο ἡ Ἱστορία μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει τὴν ἐπιλογὴ αὐτὴ, μὴ συνειδητὴ ἴσως, τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἐπανάστασης: ἡ Συντακτικὴ Συνέλευση διατηροῦσε γιὰ τὸ Κράτος τὰ προνόμια ποὺ τοῦ ἀνήκαν, στὰ πλαίσια μιᾶς φιλοσοφίας ποὺ ἡ ἴδια αὐτὴ Συνέλευση εἶχε μόλις καταδικάσει ἐπίσημα.

Οἱ διατάξεις αὐτὲς ποὺ ἀντιτίθενται στὴ λογικὴ, δὲν εἶναι ὥστόσο οἱ μόνες ποὺ ψηφίστηκαν ἀπὸ τὴ Συντακτικὴ Συνέλευση καὶ οἱ ὁποῖες συνέβαλαν στὴ διατήρηση ἑνὸς δικαιοδοτικοῦ συστήματος ποὺ δὲν εὐνοοῦσε καὶ πολὺ τὴν προστασία τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Στὴ συνέχεια ἀκολουθοῦν καὶ ὀρισμένες ἄλλες ἀντίστοιχες διατάξεις.

Σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἀστικὰ καὶ ποινικὰ δικαστήρια, τὰ διοικητικὰ δὲν περιέλαβαν ἀρχικὰ μέσα προσφυγῆς. Τὸ σύστημα αὐτό, ἐμφανῶς ἀντίθετο μὲ τὶς ἀρχές τῆς Διακήρυξης, διορθώθηκε μὲ τὴ δημιουργία τῆς δικαιοδοτικῆς ἱεραρχίας ποὺ θεσμοθέτησε ὁ νόμος τῆς 7ης - 14ης Ὀκτωβρίου 1790 καὶ ἀνέπτυξε ὁ νόμος τῶν 27ης Ἀπριλίου - 25ης Μαΐου 1791: ἐπαναδημιουργεῖτο ἔτσι ἓνα Συμβούλιο Ἐπικρατείας, δικαστῆς κοινοῦ δικαίου καὶ ἀνώτατο δικαστήριον σὲ διοικητικὰ θέματα. Μεταξὺ τῆς διοικητικῆς καὶ τῆς δικαιοδοτικῆς ἱεραρχίας ὁ παραλληλισμὸς ἦταν τέλειος: οἱ ἴδιοι

άνθρωποι τότε ήταν διοικητικοί και τότε δικαστές, τίποτα δὲ διέκρινε τυπικὰ τις διοικητικὲς καὶ δικαιοδοτικὲς πράξεις. Τὸ παλαιὸ καθεστῶς διατηρεῖτο στὶς πλέον ἀμφισβητήσιμες μορφές του.

Τὸ ἴδιο ἴσχυε καὶ στὸν τομέα τῶν συγκρούσεων. Ἐκτὸς τῆς στιγμῆς ποὺ δύο δικαιοδοτικοὶ κλάδοι εἶχαν δημιουργηθεῖ, οἱ συγκρούσεις ἦταν πράγματι ἀναπόφευκτες. Πρὶν τὸ 1789, ὁ βασιλέας, πηγὴ κάθε δικαιοσύνης, ἀποφαινόταν στὰ πλαίσια τοῦ Συμβουλίου ἐπὶ τῶν συγκρούσεων ἀρμοδιοτήτων. Ὁ νόμος τῆς 7ης - 14ης Ὀκτωβρίου 1790 διατήρησε τὴ λύση αὐτή. Ὁ συνταγματικὸς βασιλέας παρέμενε λοιπόν, ὅπως καὶ ὁ ἀπόλυτος ἄρχων, ὁ κριτὴς τῶν συγκρούσεων. Λογικὴ σὲ σχέση μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος, ἡ διάταξη αὐτὴ ἀντιστοιχοῦσε στὴν ἄρνηση αὐτὴ καθαυτὴ τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν, ἐφ' ὅσον ὁ βασιλέας, ποὺ δὲν ἦταν πλέον παρὰ μόνο ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἔκρινε πάντοτε τις συγκρούσεις ἀνάμεσα στὴ Δικαστικὴ καὶ τὴν Ἐκτελεστικὴ ἐξουσία. Ἡ φυλαττομένη δικαιοσύνη, ἡ ὁποία εἶχε ὡστόσο γίνει κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα στόχος τόσο αὐστηρῶν κριτικῶν, ἐπέζησε τῆς κατάρρευσης τῆς ἀπολυταρχίας.

Ἡ ἰσχυρὴ μοναρχικὴ παράδοση διατηρήθηκε ἐπίσης στὸν τομέα τῆς ἐρμηνείας τοῦ νόμου, ἡ ὁποία ἀπαγορεύτηκε στὴ Δικαστικὴ ἐξουσία. Πράγματι, ὁ Ἄρειος Πάγος διέθετε μόνο μία πολὺ περιορισμένη δυνατότητα ἐρμηνείας μέσω τῆς ὑπαρξῆς τῆς νομοθετικῆς διαδικασίας τῆς ἀναφορᾶς: ἡ διαδικασία αὐτὴ τὸν ὑποχρέωνε νὰ ζητᾶ σὲ μερικὲς περιπτώσεις τὴν ἐρμηνεία τοῦ νόμου ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Νομοθετικὴ ἐξουσία. Ἡ διάταξη αὐτὴ, ἡ ὁποία μᾶς ἐκπλήσσει, δὲν εἶναι παρὰ ἡ διατήρηση τῆς νομοθεσίας τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος, ἐπανεμφανιζομένη κυρίως στὴν ἀστικὴ διάταξη τοῦ 1667 ποὺ ἀπέδιδε στὸν βασιλέα τὴν ἐρμηνεία σὲ περίπτωσι ἀμφιβολίας ἢ δυσκολίας. Ὁ κανόνας αὐτός, λογικὸς γιὰ τὴ μοναρχία ἀφοῦ ἐξασφάλιζε τὴν ἐνότητα τῆς ἐρμηνείας, ἦταν πλέον ἀβάσιμος μετὰ τὸ 1789, ἐφ' ὅσον εἶχε διακηρυχθεῖ ἡ διάκριση τῶν ἐξουσιῶν. Ἡ ἐξήγηση γιὰ μία ἀκόμα φορὰ βρίσκεται στὴν Ἱστορία. Ἦταν ἀδύνατο γιὰ τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης νὰ μὴ διατηρήσουν ἓνα βασικὸ προνόμιο τῆς κυρίαρχης ἐξουσίας.

Ἡ ἴδια φροντίδα κυριαρχεῖ ὅσον ἀφορᾶ τὴν κινητοποίηση τοῦ μηχανισμοῦ τῆς εὐθύνης τῶν δημοσίων λειτουργῶν. Ὡστόσο, τὸ ἄρθρο 15 τῆς Διακήρυξης τοῦ 1789 περιλαμβάνει μία διάταξη διόλου διφορούμενη: «Ἡ κοινὴν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ ἀπὸ κάθε δημόσιο λειτουργὸ νὰ δώσει λόγο γιὰ τὸ χειρισμὸ τῶν καθηκόντων του». Ὁ κανόνας αὐτός δὲν ἀποτελεῖ καινοτομία: ἐπὶ μοναρχίας ἀσκήθησαν διώξεις ἐναντίον βασιλικῶν ἐπιτρόπων, ἀξιωματικῶν καὶ ἐφόρων. Μερικὲς φορὲς ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς βρέθηκε ἀντιμέτωπη μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ σώματος τῶν λειτουργῶν αὐτῶν ἢ

μέ το κρατικό συμφέρον. Έτσι εξηγείται το στομφώδες Άρθρο 15 το οποίο σήμερα μάς φαίνεται προφανές. Έν τούτοις, μέχρι το διάταγμα της 19ης Σεπτεμβρίου 1870, οι διώξεις που στρέφονταν έναντίον διοικητικού δημοσίου υπαλλήλου υπόκειντο σε προηγούμενη άδεια, ακόμα και αν βασιζόνταν σε προσωπικά γεγονότα, από τη στιγμή που τα γεγονότα αυτά είχαν διαπραχθεί κατά την άσκηση των καθηκόντων. Με τον τρόπο αυτό ή αρχή της διάκρισης των εξουσιών ενίσχυσε ακόμα περισσότερο την προστασία των δημοσίων λειτουργών, προσδίδοντας στο νέο κείμενο έναν νόμιμο και γενικό χαρακτήρα, τον οποίο δεν είχαν οι συχνά καταδικαστέες πράξεις της μοναρχίας.

Ο κανόνας αυτός τέθηκε με την ψήφιση του Διατάγματος της 14ης Δεκεμβρίου 1789, επιβεβαιώθηκε με το νόμο της 7ης - 14ης Οκτωβρίου 1790 και καθιερώθηκε εξ ίσου επίσημα με την αρχή της ευθύνης του 1789, στο περίφημο Άρθρο 75 του Συντάγματος του 1799: «Οί διοικητικοί λειτουργοί, εκτός των υπουργών, δύνανται να υποστούν δίωξη για πράξεις σχετικές με τα καθήκοντά τους μόνο δυνάμει απόφασης του Συμβουλίου Έπικρατείας: στην περίπτωση αυτή, ή δίωξη λαμβάνει χώρα ενώπιον των άστικων δικαστηρίων».

Τα μέλη της Συντακτικής Συνέλευσης είχαν λοιπόν διατηρήσει στην άναμόρφωση της δικαιοδοτικής όργάνωσης το ίδιο το πνεύμα των πλέον θεμελιωδών αρχών της άπολυταρχίας. Γνωρίζουμε καλά ποιές παρεκκλίσεις επίζημιες για την προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών υπέστησαν σύντομα οι θεσμοί αυτοί. Οί επιζήσαντες της Τρομοκρατίας όνειρεύτηκαν μία ίσορροπία μεταξύ των έξουσιών και εγκαθίδρυσαν την άυστηρότερη διάκριση που έχει υπάρξει στο Σύνταγμα του 1795. Το Διευθυντήριο δεν ήταν όμως άλλο από μία διαδοχή πραξικοπημάτων: οι άτομικές έλευθερίες επλήγησαν σοβαρά. Παρ' όλες τις παλατιανές επαναστάσεις, οι υπουργοί, που εργάζονταν με έμμονή στη σκιά των «Διευθυντών», είχαν φέρει σε πέρας μία άνεπαίσθητη άναδιοργάνωση των θεσμών. Ο προσανατολισμός ήταν σαφής: άναμφισβήτητη έπιστροφή στις ίδιες τις μεθόδους και αρχές του παλαιού καθεστώτος. Καμία σημαντική τροποποίηση δεν είχε σημειωθεί στη δικαιοδοτική όργάνωση, παρά μόνο ή ενίσχυση της Έκτελεστικής έξουσίας. Την παραμονή της 18ης Μπρυμαίρ, ό δρόμος είχε άνοιξει για τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη.

Πώς λοιπόν παρουσιάζεται ή προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη από την αρχή του 19ου αιώνα;

II. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Η άνακήρυξη των Υπάτων της Δημοκρατίας στις 15 Δεκεμβρίου 1799, ή οποία παρουσίαζε το νέο Σύνταγμα στους πολίτες, περιλαμβάνει τα έξης συμπεράσματα:

«Πολίτες, ἡ Ἐπανάσταση εἶναι ἄρρηκτα δεμένη μὲ τις ἀρχὲς βάσει τῶν ὁποίων ξεκίνησε: ἔχει τώρα τελειώσει». Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Ναπολέων ξεπέρασε τὸν ἐπιγραμματικὸ αὐτὸν ὀρισμὸ τῆς φιλοσοφίας τοῦ νέου πολιτικοῦ καθεστῶτος: τὴν Ἑπατεία καὶ τὴν Αὐτοκρατορία χαρακτήριζε μία αὐστηρότητα ποὺ ἀγνοοῦσαν καὶ οἱ πλέον αὐταρχικοὶ μονάρχες τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰώνα. Ἐν καὶ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1799 δὲν περιέχει καμία διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων, σφείλουμε ὡστόσο νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι οἱ γενικὲς διατάξεις ποὺ περιλαμβάνονται στὸν Τίτλο 7, ἄρθρα 76 ὡς 95, ἀναφέρονται σὲ αὐτὲς ὅσον ἀφορᾷ τὰ κυριότερα σημεῖα. Ὁ δεσποτισμὸς τοῦ Ναπολέοντα ἄφησε πολὺ λίγα περιθώρια στὴ διαφύλαξη τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν.

Ἡ παλινόρθωση τῶν μεθόδων τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος ἐνισχύθηκε καὶ ἐπιταχύνθηκε στὸ σύνολο τῶν θεσμῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ δικαιοδοτικὴ ὀργάνωση, τὰ πρότυπα τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' καὶ τὰ πρότυπα τῆς Ἐπανάστασης, συγχωνεύθηκαν: τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς εἶναι πλέον κλασσικά. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐπιμείνουμε στὸ θέμα τῶν ἀστικῶν καὶ ποινικῶν δικαστηρίων τὰ ὁποῖα ὁ Ναπολέων εἶχε ὑπὸ πλήρη ἔλεγχο. Ἀντίθετα, ἡ διοικητικὴ δικαιοσύνη γνώρισε πολὺ βαθεῖς μεταρρυθμίσεις οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν συνέχιση τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος: πρόκειται κυρίως γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, τὸ ὁποῖο θὰ ἐξετάσουμε μόνο ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς διοικητικῆς δικαιοδοσίας. Ὁ διορισμὸς καὶ ἡ ἀνάκληση τῶν μελῶν ἀποφασίζεται ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ Κράτους. Τὸ Συμβούλιο Ἐπικρατείας εἶναι μόνο συμβουλευτικὸ ὄργανο τὸ ὁποῖο ἐκδίδει γνωμοδότηση ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐπικυρωθεῖ ἀπὸ τὸν Πρῶτο Ἕπατο. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ καθιερώθηκε δέκα χρόνια ἀργότερα ἡ ἐπιφυλαγμένη δικαιοσύνη ποὺ δὲν ὑφίστατο πλέον στὰ ἀστικά καὶ ποινικά δικαστήρια τοῦ 1789, ἀλλὰ εἶχε διατηρηθεῖ στὰ διοικητικά. Τίποτα δὲ διακρίνει τυπικὰ τὶς διοικητικὲς ὑποθέσεις ἀπὸ τὶς ὑποθέσεις διοικητικῶν διαφορῶν μέχρι τὸ 1806, ὅποτε καὶ ἰδρύεται ἡ ἀρμόδια γιὰ τὶς διοικητικὲς διαφορὰς ἐπιτροπὴ, ἐπιφορτισμένη μὲ τὴν ἀνάκριση καὶ τὴν ἐπεξεργασία τῶν ἀναφορῶν. Εἶναι ἐμφανεῖς οἱ ἀναλογίαι μὲ τὶς μεταρρυθμίσεις τῆς διοικητικῆς δικαιοσύνης ποὺ εἶχε ἀποφασίσει ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' μεταξὺ 1777 καὶ 1789, ἰδρύοντας μία ἐπιτροπὴ ἀρμόδια γιὰ τὶς δημοσιονομικὲς διαφορὰς καὶ μίαν ἄλλη ἀρμόδια γιὰ τὶς σχετικὲς μὲ τὴν περιφερειακὴ διοίκηση διαφορὰς. Ἐτσι ἐπανερχεται ἡ μέθοδος τῆς μοναρχίας: τὸ Διάταγμα τῆς 22ας Ἰουνίου 1806 δὲν εἶναι παρὰ ἢ μεταφορὰ τοῦ μεγάλου κανονισμοῦ τοῦ 1738, ὁ ὁποῖος εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν Ἕπουργὸ Δικαιοσύνης Ντ' Ἀγκεσσὸ ἀναφορικὰ μὲ τὰ ὄργανα ποὺ ὑπάγονταν στὸ Βασιλικὸ Συμβούλιο. Οἱ ὑπέρμετρες ἀρχικὲς ἀρμοδιότητες τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας προσδιορίστηκαν σταδιακά. Τὸ Συμβούλιο Ἐπικρατείας ἀπέχει ὡστόσο πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ μπορεῖ νὰ ἀποφαίνεται ἐπὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων διοικητικῶν διαφορῶν: ὀρισμένες, ποὺ θεω-

ροῦνται κυβερνητικὲς πράξεις καὶ ἀποκλείουν ἔτσι κάθε δικαιοδοτικὸ ἔλεγχο, δὲν ὑπάγονται σὲ αὐτό. Βλέπουμε ἔτσι πόσο ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, στὴν ἀρχὴ τοῦ 19ου αἰώνα, ἐνῶ φαινόταν νὰ μειώνει τὴν ἐπιρροή της, κατόρθωσε νὰ διατηρήσει ὑπὸ τὸν ἔλεγχό της τὸ κυριότερο μέρος τῆς διοικητικῆς δικαιοσύνης, δηλαδὴ τὸν αὐστηρὸ ἔλεγχο τῆς προστασίας τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτη.

Οἱ ἐκτιμήσεις γιὰ τὴ δικαιοσύνη ἐπὶ Ὑπατείας καὶ Αὐτοκρατορίας δὲ μποροῦν παρὰ νὰ εἶναι αὐστηρές: τὰ ἀστικά καὶ ποινικὰ δικαστήρια, μὴ διαθέτοντας τίς ἀπαραίτητες ἐγγυήσεις ἀνεξαρτησίας, δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ προστατεύουν τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν ἐναντία στὴν αὐθαιρεσία τοῦ ἄρχοντα. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ διοικητικὰ δικαστήρια, ὁ Ναπολέων δήλωσε ὅτι εἶχε πάντοτε ὑπογράψει τίς γνωμοδοτήσεις ποῦ τοῦ ὑπέβαλλε τὸ Συμβούλιο Ἐπικρατείας καὶ ἰσχυρίστηκε ὅτι δὲν ἦταν παρὰ μία «μονογραφὴ». Ἡ ἐκπληκτικὴ αὐτὴ ὑποταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα στοὺς νομικοὺς του δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐξαπατᾷ: ἦταν ἀνώφελο νὰ ὑποβάλλονται στὸ Συμβούλιο Ἐπικρατείας ὑποθέσεις οἱ ὁποῖες δὲν εἶχαν καμία πιθανότητα νὰ ἐξεταστοῦν καὶ νὰ ἐπικυρωθοῦν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα. Ὑπῆρχε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μία αὐτολογοκρισία ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας. Τὸ Συμβούλιο ἀπέφευγε νὰ συντάσσει γνωμοδοτήσεις οἱ ὁποῖες θὰ μπορούσαν νὰ ἐξοργίσουν τὸν αὐτοκράτορα. Κάτω ἀπὸ τίς συνθήκες αὐτές, ὁ Ναπολέων δὲν εἶχε κανένα λόγο νὰ ἀρνηθεῖ τὴν ἐπικύρωση.

Ὁ αὐτοκράτορας εἶχε πράγματι προσδιορίσει σαφῶς τὸ σκοπὸ του σὲ μία διατύπωση τρομερῆ, τόσο λόγῳ ὑποκρισίας ὅσο καὶ κυνισμοῦ, τὸ 1806, ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἴδρυσή της ἐπιτροπῆς διοικητικῶν διαφορῶν:

«Θέλω νὰ ἰδρῶσω ἓνα σῶμα ἡμι-διοικητικὸ ἡμι-δικαστικὸ, τὸ ὁποῖο θὰ ρυθμίζει τὴν ἀπαραίτητη ἀναλογία αὐθαιρεσίας μέσα στὴ διοίκηση τοῦ Κράτους... Θέλω τὸ Κράτος νὰ κυβερνᾶται μὲ νόμιμα μέσα καί, μὲ τὴν παρέμβαση ἑνὸς συγκροτημένου σώματος, νὰ νομιμοποιεῖται ὅ,τι πρέπει ἐνδεχομένως νὰ γίνεται ἐκτὸς νόμου». (Πελεὶ ντὲ λὰ Λοζέρ).

Ἡ ἐξέλιξη τῶν δικαιοδοτικῶν θεσμῶν στὴ Γαλλία ἀπὸ τὸ τέλος τῆς Αὐτοκρατορίας σημαδεύτηκε μερικὲς φορὲς ἀπὸ τίς συχνὲς ἀλλαγὲς πολιτικῶν καθεστώτων. Κάθε κυβέρνησις ἤθελε νὰ ἔχει ὄχι κ ά π ο ι ο υ ς δικαστές, μὰ τ ο ὺ ς δ ι κ ο ὺ ς τ η ς δικαστές, εἴτε ἐπρόκειτο γιὰ τὰ διοικητικὰ δικαστήρια, εἴτε γιὰ τὰ ἀστικά καὶ ποινικά. Γιὰ νὰ περιοριστοῦμε στὴ διοικητικὴ δικαιοσύνη, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ 19ου αἰώνα διατηρήθηκε ἡ ἐξουσιαστικὴ ἀρχή, τὴν ὁποία εἶχε κληροδοτήσει τὸ παλαιὸ καθεστῶς.

Ἡ βραδεῖα παρακμὴ τῆς ἐπιφυλαγμένης δικαιοσύνης εἶναι ὥστόσο τὸ πλέον ἀξιοσημείωτο στοιχεῖο τῆς περιόδου ἐκείνης. Ἡ πράξη, ἐκτὸς σπανιστάτων ἐξαιρέσεων,

δείχνει ότι ο άρχηγός του Κράτους επικύρωνε πάντοτε τις γνωμοδοτήσεις του Συμβουλίου. Έκτος από την περίοδο της Δεύτερης Δημοκρατίας, ή φυλαττομένη δικαιοσύνη διατηρήθηκε μέχρι το νόμο της 24ης Μαΐου 1872 που προσέδωσε όριστικά την παραχωρουμένη δικαιοσύνη στο Συμβούλιο Έπικρατείας. Υπάρχουν ακόμα κάποια ίχνη, βέβαια πολύ περιορισμένα, όπως π.χ. ή απόφαση σχετικά με την κατάσχεση πλοίων και φορτίων ή ή προσφυγή για κατάχρηση σε έκκλησιαστικά θέματα. Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι, όσον αφορά τη διοικητική δικαιοσύνη, το παλαιό καθεστώς εξαλείφθηκε ουσιαστικά στην αρχή της Τρίτης Δημοκρατίας. Ανάλογη εξέλιξη είχε και το σοβαρό ζήτημα των συγκρούσεων, το οποίο ολοκληρώθηκε επίσης το 1872. Το πνεύμα της Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου επιβαλλόταν επιτέλους όριστικά. Αλλά διατηρείτο επίσης ή παραδοσιακή έξουσία: Πρόεδρος του δικαστηρίου άρσεως συγκρούσεων είναι ο ύπουργός δικαιοσύνης. Βεβαίως ο ύπουργός έχει την ευαισθησία να εμφανίζεται μόνο σε περίπτωση ίσοψηφίας. Αυτό είναι το ύστατο αλλά μη άμελητέο ίχνος της παραδοσιακής μοναρχικής έξουσίας.

Κατά τον 19ο αιώνα επισημαίνονται πολλοί άλλοι περιορισμοί στην άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η θεωρία των κυβερνητικών πράξεων που ήρθε στο φώς κατά την Παλινόρθωση, απαγόρευε στη διοικητική δικαιοδοσία να έπιλαμβάνεται όρισμένων υποθέσεων. Μία απόφαση του 1900 έθεσε τέλος στις καταχρήσεις που προέκυψαν από τη θεωρία αυτή.

Ένα άλλο επικριτέο χαρακτηριστικό της διοικητικής δικαιοδοσίας όφειλόταν στη σύγχυση μεταξύ διοίκησης και δικαιοδοσίας στην περίφημη θεωρία του ύπουργού-δικαστή, ή όποια κατά παράδοξο τρόπο άποτελεί τον μεταθανάτιο θρίαμβο της μοναρχικής άπολυταρχίας. Η θεωρία αυτή διατυπώθηκε στην αρχή του 19ου αιώνα.

Οί πολίτες βρίσκονταν ακόμα πιο άνίσχυροι μπροστά στους ύπευθύνους των κεντρικών διοικήσεων, έφ' όσον μέχρι το 1864 τίποτα δε διαχώριζε τυπικά τις δικαιοδοτικές από τις διοικητικές αποφάσεις που έπαιρναν οί ύπουργοί. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι ή πρόοδος αυτή δεν όφείλεται σε κανένα ιδιαίτερα φιλελεύθερο καθεστώς, αφού πρόκειται για το καθεστώς του Ναπολέοντα Γ'. Οί κριτικές της θεωρίας δεν επέφεραν κάποια συνέπεια παρά ένα τέταρτο του αιώνα άργότερα: ή απόφαση Καντό της 13ης Δεκεμβρίου 1889, ή όποια πάρθηκε με παρότρυνση του Λαφεριέρ, προέδρου του τμήματος διοικητικών διαφορών του Συμβουλίου Έπικρατείας, καταδικάζει όριστικά τη σύγχυση ανάμεσα στη διοίκηση και τη δικαιοδοσία. Με τον τρόπο αυτό καθιερώθηκε ή άρμοδιότητα του Συμβουλίου Έπικρατείας ως δικαστή κοινού δικαίου. Όστόσο, μόνο οί άπαράδεκτες συνέπειες της θεωρίας του ύπουργού-δικαστή εξαλείφθηκαν: ο νόμος της 17ης Ίουλίου 1900 την καθιέρωσε με τη μορφή του κανόνα

τῆς προδικαστικῆς ἀπόφασης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ διοικητικὴ δικαιοδοσία δὲ μπορεῖ νὰ ἐπιληφθεῖ τῆς ὑπόθεσης σὲ πρῶτο βαθμὸ παρὰ μόνον μέσῳ μιᾶς αἴτησης ποὺ στρέφεται ἐνάντια σὲ μία ἀπόφαση τῆς διοίκησης: ἡ μόνη βάση τοῦ κανόνα, δηλαδή ἡ θεωρία τοῦ ὑπουργοῦ-δικαστῆ, ἀνήκει στὴν ἱστορία.

Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α

Δύο αἰῶνες μετὰ τὴ μεγάλη μας Ἐπανάσταση, ἡ Διακήρυξη τοῦ 1789 παραμένει ἐξ ἴσου ἐπίκαιρη. Βέβαια ἡ Παγκόσμια Διακήρυξη ἐπέκτεινε τὸ πεδίο τῆς προστασίας τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων. Μπορεῖ τὸ κείμενο αὐτὸ νὰ ἦταν ἀπαραίτητο γιὰ τὸν 20ὸ αἰῶνα, δὲν μειώνει ὡστόσο καθόλου τὴν ἀκτινοβολία τοῦ κειμένου τοῦ 1789.

Στὴ Γαλλία, ἀπὸ τὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο, καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ἐξασφαλίστηκε καλύτερα ἡ προστασία τῶν δικαιωμάτων. Τὰ μέλη τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων κατέχουν σημαντικὲς ἐγγυήσεις ἀνεξαρτησίας. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πλησίασαν τὰ ἀστικά καὶ ποινικὰ δικαστήρια. Τὸ 1946 καὶ τὸ 1958 ἐπιβεβαιώθηκε ἡ συνταγματικὴ ἀξία τῆς Διακήρυξης τοῦ 1789. Καὶ ἀκόμα περισσότερο στὴν πράξη, φαίνεται γενικὰ νὰ ἐξασφαλίζεται καλύτερα ὁ σεβασμὸς τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτη. Θὰ δώσω δύο παραδείγματα πολὺ διαφορετικῆς φύσης, τὰ ὁποία δείχνουν ὅτι στὴν τάση πρὸς τὸ ἀφηρημένο ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ μᾶς ἐλκύει πάντα τὸ ἴδιο, προστέθηκε μία τάση πρὸς τὸ συγκεκριμένο, ποὺ δὲ θὰ ἀποκήρυτταν οἱ Ἕλληνοι καὶ οἱ Ἀμερικανοί.

Τὸ πρῶτο παράδειγμα εἶναι πολὺ γνωστό: τὸ Ἀνώτατο Εἰδικὸ Δικαστήριο ὑπέστη ἔντονη κριτικὴ κατὰ τὴν ἴδρυσή του τὸ 1958 καὶ μάλιστα πολὺ καιρὸ ἀργότερα, κυρίως ἀπὸ τὰ κόμματα τῆς ἀριστερᾶς καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐπιστήμης. Τριάντα χρόνια ἀργότερα, ἔχει ἀποδειχθεῖ ὁ οὐσιαστικὸς ρόλος του στὴν προστασία τῶν δικαιωμάτων.

Τὸ δεύτερο παράδειγμα εἶναι, ἀντίθετα μὲ τὸ προηγούμενο, πιὸ μετριοπαθές: εἶναι ἐπιτέλους ἐφικτὸ στὴ Γαλλία νὰ ἐκτελοῦνται οἱ δικαιοδοτικὲς ἀποφάσεις ποὺ ἔχουν παρθεῖ ἐνάντια στὴ διοίκηση. Δὲν ἀρκεῖ πράγματι νὰ πάρει ὁ δικαστὴς ἐκτελεστὴ ἀπόφαση: πρέπει ἐπὶ πλέον ἡ ἀπόφαση αὐτὴ νὰ μπορεῖ νὰ ἐκτελεστεῖ. Ὅμως, μία σταθερὴ παράδοση ἀπὸ τὴ μοναρχία καὶ μετὰ, ἀπαγόρευε τὴ χρῆση τῆς πεπατημένης τῆς ἀναγκαστικῆς ἐκτέλεσης κατὰ τῆς διοίκησης. Μὲ τὸ νόμο τῆς 16ης Ἰουλίου 1980 ἡ διοίκηση μπορεῖ νὰ καταδικάζεται νὰ ἐκτελεῖ ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἓνας ἀπλὸς πολίτης ἐπὶ ποινῇ ὑπερημερίας.

Ἔτσι, μετὰ ἀπὸ δύο αἰώνων ἐξέλιξη, στὴ διάρκεια τῶν ὁποίων ἐπισημάναμε τὴν ἐπικράτηση τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξουσίας τῆς γαλλικῆς μοναρχίας, ἡ ὁποία εἶχε κληροδοτηθεῖ ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορικὴ παράδοση, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς πῶς, ἀπὸ

ἔμμεσους δρόμους μακρεῖς καὶ ἀβέβαιους, τὰ ἀστικά καὶ ποινικά δικαστήρια καθὼς καὶ τὰ διοικητικά συμβάλλουν, τὸ καθένα στὸν τομέα του, στὴν πραγμάτωση τῆς σφοδρῆς ἐπιθυμίας τῶν μελῶν τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης: στὸν θρίαμβο τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν καὶ ἀκόμα περισσότερο, στὴ διαφύλαξη τῶν δικαιωμάτων, ὅπως τὴ διατυπώνει τὸ περίφημο "Ἄρθρο 16 τῆς Διακήρυξης τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτη τῆς 26ης Αὐγούστου 1789.